

УДК 338.51:637.12.3

Саламін Оксана,
к.е.н., асистент кафедри економіки підприємства,
інновацій та дорадництва в АПК імені І.В.Поповича
Львівський національний університет ветеринарної
медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького

ФОРМУВАННЯ ЗАКУПІВЕЛЬНИХ ЦІН НА МОЛОКО

Анотація. Розглядаються проблеми формування закупівельних цін на молоко, які крім загальних проблем ціноутворення у сільському господарстві зумовлені малотранспортабельністю молока, проблемністю пошуку альтернативних каналів його реалізації, особливо високим рівнем монополізації сфери закупівель. Показано причини, через які на практиці не застосовувались визначені державними органами управління мінімально допустимі ціни, а також суперечливість цілей державного регулювання цін, яка полягала у необхідності їх підвищення для ефективного виробництва молока, та доцільності стримування такого підвищення для соціального захисту населення. Пропонується підтримувати створення інтегрованих структур, у яких без державного регуляторного впливу формувалисьби ціни, прийнятні як для сфери виробництва, так і для сфери переробки молока.

Ключові слова: закупівельна ціна, конкурентоспроможність продукції, державне регулювання цін, мінімальна ціна, монополізація сфери закупівель, узгоджувальна комісія щодо закупівельних цін.

Аннотація. Рассматриваются проблемы формирования закупочных цен на молоко, которые помимо общих проблем ценообразования в сельском хозяйстве обусловлены малотранспортабельностью молока, проблемностью поиска альтернативных каналов его реализации, высоким уровнем монополизации сферы закупок. Показаны причины, по которым на практике не применялись определенные государственными органами управления минимально допустимые цены, а также противоречивость целей государственного регулирования цен, которая заключалась в необходимости их повышения для эффективного производства молока и целесообразности сдерживания такого повышения для социальной защиты населения. Предлагается поддерживать создание интегрированных структур, в которых без государственного регуляторного влияния формировались бы цены, приемлемые как для сферы производства, так и для сферы переработки молока.

Ключевые слова: закупочная цена, конкурентоспособность продукции, государственное регулирование цен, минимальная цена, монополизация сферы закупок, согласительная комиссия по закупочных цен.

Annotation. Trying to overcome the agricultural problems, its market-oriented reform, the combination free pricing with state regulation of prices has not provided the expected results. State monopoly pricing that existed in the first half of the 90s of last century, replaced by a worse monopoly of certain structures. Particularly acute this problem is evident in the complex of milk, the characteristics of which are chronic tendency to reduce the number of cows.

Price of milk is central to the regulation of market production. Problems with finding alternative channels of implementation, particularly the high level of monopolization of the procurement of milk. Moreover, in practice not used by public authorities minimum acceptable price as well as the contradictory goals of state regulation of prices, which consisted of the need for them to effectively increase milk production, and feasibility of containment of the increase for social security.

Methods of prices state regulation for milk used in Ukraine, has not yet provided to overcome tendencies reduce the number of cows and stabilize dairy cattle. The main reason for this is contradictory goals. Regulatory impact attempt to combine higher prices for milk for the development of dairy farming with the restriction of higher prices for dairy products for the social protection of consumers, limiting subjective actions of local authorities in terms of the general financial crisis maneuvering flexible prices.

Problems of milk prices automatically solved in an integrated economic structures where consistent processes for production and processing of milk. Such structures can be created organization milk producers scope of its processing on a cooperative basis, investment funds dairy processing enterprises in the production of milk.

Keywords: purchase price, competitive products, government regulation, minimum price.

Постановка проблеми. Намагання подолати проблеми сільського господарства його реформуванням на ринкових засадах, лібералізацією ціноутворення поки що не забезпечили очікуваних результатів. Державна монополія на ціноутворення, що існувала до першої половини 90-х років минулого століття, замінена гіршою монополією окремих

структур. Особливо гостро дана проблема проявляється у молокопродуктовому комплексі, характерними ознаками якого є хронічна тенденція зменшення поголів'я корів, переважне виробництво молока особистими селянськими господарствами, які не мають товарної орієнтації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.Зурахуванням значимості ціни як центрального елементу ринкового механізму регулювання виробництва, впливу ціни на відтворювальні процеси, проблеми її формування вивчаються багатьма вченими-економістами. Вони розглядаються у працях С.І.Дем'яненка, І.І.Лукінова, Ю.О.Лупенка, В.Я.Месель-Веселяка, Б.Й.Пасхавера, П.Т.Саблука, О.М.Шпичака, В.В. Юрчишина тощо. Значна увага до цих проблем поєднується з дискусіями щодо доцільності і способів підтримання паритету цін на сільськогосподарську продукцію та продукцію інших галузей, можливостей його підтримання після набуття Україною членства у СОТ. Пропонуються підходи, які передбачають як відмову від прямого державного впливу на ціну, так і посилення державного регулювання цін.

Формування цілей статті. Метою статті є вивчення проблем формування цін на молоко та способів їх державного регулювання.

Виклад основного матеріалу дослідження.Класичною аграрною проблемою, характерною для усіх країн з ринковою економікою, є поєднання конкурентного середовища у сільському господарстві з монополістичним його оточенням. Монополізацією

сфери закупівель сільськогосподарської продукції обумовлюється необхідність державного регулювання цін на неї та інших способів протидії монополістичним тенденціям заготівельних організацій.

Особливо яскраво виражені монополістичні тенденції у молокопродуктовому секторі АПК. Молоко – малотранспортабельний продукт, який швидко псується. Виробники змушені його реалізувати незалежно від рівня ціни, який склався. Через обмежену транспортабельність проблемно здійснювати пошук альтернативних маркетингових каналів і віддалених контрагентів із реалізації, обминаючи закупівельні структури, що монополізували ринок. Монополістичний вплив виражається у високій мінливості цін на молоко, їх зміні без вагомих для цього чинників ринкової кон'юнктури. Цінова невизначеність формує середовище високого ризику, у якому інвестиції, як правило, не здійснюються. У сільськогосподарських підприємствах хронічно зменшується поголів'я корів (табл. 1). Основними виробниками молока є особисті селянські господарства, які не мають товарної орієнтації і у меншій мірі, ніж підприємства, реагують на рівень ціни.

Таблиця 1

Закупівельні ціни, поголів'я корів та рентабельність виробництва молока в сільськогосподарських підприємствах України

Показники	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012р.	2012 р. у % до 2008 р.
Середні ціни реалізації молока, гривень за 1 тону	2065,1	1888,8	2938,7	3041,6	2662,2	128,9
Індекси цін реалізації молока, у % до попереднього року	123,4	91,5	155,5	103,4	86,7	х
Рентабельність (до затрат), %	4,1	1,4	17,9	8,5	2,3	х
Поголів'я корів на кінець року, тис. гол.	624,3	604,6	589,1	583,7	575,2	92,1
Частка молока, виробленого в сільськогосподарських підприємствах, у загальних обсягах його виробництва, %	17,8	19,3	19,7	20,3	22,3	х

Джерело: дані Державної служби статистики України.

У результаті чергового зниження цін в 2012 році рентабельність виробництва молока складала лише 2,3%. При таких показниках рентабельності неможливо залучити банківські кредити, а з урахуванням існуючих темпів інфляції – забезпечити навіть просте відтворення.

Для стабілізації цін і їх формування на прийнятному для виробників молока рівні Законом України "Про молоко і молочні продукти" передбачено визначити мінімальну ціну на молоко, що відшкодовує середньогалузеві нормативні витрати та забезпечує мінімальний прибуток. Вперше мінімальний рівень закупівельних цін на молоко впроваджувався постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2006 року №1003 "Про запровадження мінімально допустимого рівня цін на молоко і вершки на 2006 рік". Визначені постановою ціни на практиці не застосовувались. Їх застосування через суттєве підвищення цін на сировину призвело б до втрати конкурентоспроможності вітчизняних молочних продуктів не тільки на зовнішньому, але і внутрішньому ринку, вимушеного банкрутства молокопереробних підприємств.

В умовах загальної фінансової кризи з метою протидії її негативним результатам державне регулювання цін на такі соціально значущі молочні продукти як молоко з вмістом жиру до 2,5%, сир кисломолочний з вмістом жиру до 9%, сметану з вмістом жиру до 20% та масло вершкове з вмістом жиру до 72,5% здійснювалось шляхом обмеження місцевими органами виконавчої влади рівнів рентабельності їх виробництва. Зміни цін на дані товари підлягали декларуванню, якщо протягом місяця вони зростали більше, ніж на 1%. Традиційні і прийнятні підходи до декларування цін, на практиці трансформувались у дозвільний характер зміни ціни на соціально значні молочні продукти. Він суттєво знижував можливості гнучкого маневрування цінами відповідно до кон'юнктури ринку молочних продуктів і сировини, спрямування цінової політики молокопереробних підприємств на досягнення конкурентних переваг, в тому числі і у сфері закупівель сировини. Через проблематичність оперативної зміни цін на молочні продукти у другій половині 2009 року не

здійснювалось традиційного підвищення цін на сировину, що призвело до формування середніх закупівельних цін на молоко у 2009 році на рівні, нижчому ніж у попередньому році (табл.1). Результатом цього було суттєве зменшення поголів'я корів, для відновлення якого вимагається значний період часу. Обсяги виробництва молочних продуктів у 2009 році скоротились до критично низьких рівнів, при яких Міністерством аграрної політики і продовольства України розглядалось питання вимушеного критичного імпорту масла і сухого молока. Після відмови від необхідності декларування підвищення оптово-відпускних цін на молочні продукти у 2010 році суттєво зросли закупівельні ціни на молоко (табл.1).

У багатьох європейських країнах координація діяльності суб'єктів господарювання щодо формування прийнятних цін з метою забезпечення їх стабільного розвитку здійснюється шляхом створення громадських організацій – фондів за продуктивним принципом, професійних союзів тощо. До їх складу часто включають і представників найманої праці, чим досягається соціальна спрямованість узгоджених дій. За умови, що досягається узгоджений, прийнятий для усіх суб'єктів ринкових відносин рівень цін, визначений даними громадськими організаціями, вимагається мінімальне втручання державних органів у процеси ціноутворення.

За цим взірцем відповідно до Закону України "Про молоко і молочні продукти" для "погодження та надання рекомендацій щодо закупівельних цін на молоко, оптово – відпускних цін на молочну продукцію та торговельних надбавок" наказом Міністерства аграрної політики і продовольства України від 27.12.2004 р. № 479 створена узгоджувальна комісія. Крім підготовки і подання Міністерству пропозицій щодо рівня цін у молокопродуктовому комплексі, завдання комісії полягають у вивченні світового досвіду формування цін на молоко, його узагальненні та поширенні, поданні пропозицій для удосконалення нормативно – правової бази з питань державного регулювання цін на ринку молока.

Принципова відмінність вітчизняної узгоджувальної комісії від поширених у європейських країнах подібних формувань поля-

гає в тому, що вона є колегіальним органом Міністерства аграрної політики і продовольства України, а не громадською організацією, створеною заінтересованими суб'єктами господарювання. Рішення комісії мають рекомендаційний характер, які можуть впроваджуватись і набувати чинності лише шляхом прийняття відповідних державних регуляторних актів.

Результативність рекомендаційних рішень узгоджувальної комісії щодо рівня і співвідношення цін на ринку молока, формалізованих у державних регуляторних актах є вищою, ніж неформальних і необов'язкових для виконання. Але в умовах посилення рівня монополізації сфери закупівель молока через банкрутство за останні роки багатьох, в основному невеликих, молокопереробних підприємств через дефіцит сировини посилюються проблеми підготовки узгоджених рішень.

Доцільність підвищення закупівельних цін на молоко, зниження цін на молочні продукти для подолання тенденції зменшення поголів'я корів і збільшення обсягів споживання молочних продуктів та формування експортних ресурсів є очевидною і для молокопереробних підприємств, які займають монополічне становище. Для них це вирішить проблеми закупівель сировини, повнішого використання потужностей, посилення конкурентних позицій на внутрішньому та зовнішньому ринках, а за рахунок збільшення обсягів виробництва продукції – збільшення загальної маси прибутку. Досягнення такого результату можливе у віддаленій перспективі на основі стратегічних підходів, що можливе лише за сталої державної регуляторної політики. Без цього максимізується поточний прибуток і ускладнюється прийняття узгоджених рішень, їх закріплення у державних регуляторних актах.

Державним регулюванням цін не вдалося забезпечити стабільного розвитку молочного скотарства, посилення конкурентних позицій сільськогосподарських виробників. Безрезультатними поки що є організаційні зусилля державних органів управління сільським господарством щодо створення і розвитку молочарських обслуговуючих кооперативів для сприяння збільшення обсягів виробництва молока в особистих селянських

господарствах, його заготівель та реалізації на переробку. Створення таких кооперативів і реалізацію молока на існуючі молокопереробні підприємства не вдається подолати монополічний вплив останніх на закупівельні ціни.

Життєздатними у сфері виробництва і переробки молока є інтегровані організаційні структури. Історично молочарські кооперативи виникали з метою подолання монополії у сфері закупівель і переробки молока. Переважна більшість таких кооперативів у світі володіє власними молокопереробними потужностями. Інтегровані формування можуть, також створюватись інвестуванням молокопереробними підприємствами коштів у сферу виробництва сировини. Доцільність цього для молокопереробних підприємств є очевидною, оскільки без надійного забезпечення сировиною вони не можуть ефективно функціонувати.

Альтернативою цього можуть бути лише визначені договорами стратегічні підходи до формування молокопереробними підприємствами цін на молоко, на основі яких суб'єкти господарювання розроблятимуть інвестиційні проекти у сфері його виробництва. Необхідною умовою цього є загальна макроекономічна стабілізація, здійснення державної регуляторної політики в аграрному секторі економіки, спрямованої на підтримку життєздатних товарно орієнтованих великих виробників молока. Аргументами доцільності цього є можливості у порівняно великих господарствах виробництва молока гатунку "Екстра", виготовлені з якого молочні продукти можуть пропонуватись на зовнішньому ринку, а також переваги такого виробництва за рахунок ефекту масштабу. Свідченням цього є те, що частка 78 сільськогосподарських підприємств України, у кожному з яких виробляється понад 5000 тонн молока, в 2012 році складала 23,6% у загальних обсягах його виробництва.

Висновки. Ціна молока є центральним елементом ринкового механізму регулювання виробництва. Вона може забезпечити як процвітання, так і занепад галузі. За умови монополічних тенденцій у ціноутворенні вільне ринкове ціноутворення поєднується з державним регулюванням цін.

Способи державного регулювання цін на молоко, що застосовувались в Україні, поки що не забезпечили подолання тенденцій зменшення поголів'я корів і стабілізації молочного скотарства. Основною причиною цього є суперечливість цілей регуляторного впливу, намагання поєднати підвищення цін на молоко, для розвитку молочного скотарства, з обмеженням зростання цін на молочні продукти, для соціального захисту споживачів. Не сприяли соціальному захисту населення спроби стримування підвищення цін на соціально значущі молочні продукти. Це призводило лише до зниження закупівельних цін на молоко, скорочення поголів'я корів і подальшого посилення проблем у регіональних молочнопродуктових комплексах.

Проблеми формування цін на молоко автоматично вирішуються в інтегрованих господарських структурах, де узгоджуються процеси виробництва та переробки молока. Такі структури можуть створюватись організацією виробниками молока сфери його переробки на кооперативних засадах, а також інвестування молокопереробними підприємствами коштів у сферу виробництва молока.

Проблеми формування цін на молоко автоматично вирішуються в інтегрованих господарських структурах, де узгоджуються процеси виробництва та переробки молока. Такі структури можуть створюватись організацією виробниками молока сфери його переробки на кооперативних засадах, а також інвестування молокопереробними підприємствами коштів у сферу виробництва молока.

Список літератури

1. Про затвердження мінімально допустимого рівня цін на молоко і вершки на 2006 рік : Постанова Кабінету Міністрів України від 24 липня 2006 р. № 1003 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1003-2006-%D0%BF>.
2. Про молоко і молочні продукти: Закон України від 24.06.2004 № 1870-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1870-15>
3. Панкратова Л.Л. Структурні особливості формування ціни на молоко в продовольчому ланцюгу / Л.Л. Панкратова // Економіка і прогнозування.-2013.- №3.-С.116-123.
4. Пасхавер Б.И. Аграрное ценообразование: требования и возможности совершенствования / Б.И.Пасхавер // Экономика АПК.- 2011.-№2.-С.147-150.